

บทความวิชาการ

แนวทางการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อของละครโทรทัศน์ไทยยุคดิจิทัล
Guidelines for Developing Media Literacy in Thai Dramas in the Digital Age

พรทิพย์ เย็นจะบก¹, ปัทมา สุวรรณภักดี², กิติมา สุรสุนธิ³,

ศรัยรัตน์ ปลื้มปิติชัยกุล⁴ และประกายใจ อรจันทร์⁵

วันที่ได้รับต้นฉบับบทความ : 10 เมษายน 2565

วันที่แก้ไขปรับปรุงบทความ : 13 พฤษภาคม 2565

วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ : 15 พฤษภาคม 2565

บทคัดย่อ

การรู้เท่าทันสื่อถือเป็นประเด็นที่สำคัญยิ่งในสังคมยุคปัจจุบัน เนื่องด้วยนวัตกรรมทางการสื่อสารมีความรวดเร็วและสามารถเข้าถึงผู้รับสารได้อย่างกว้างขวางและครอบคลุมส่งผลให้สื่อมวลชนยุคดิจิทัลที่บทบาทและอิทธิพลต่อการสร้างวัฒนธรรมทางสังคม ทั้งนี้บทความวิชาการเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งศึกษา 1) ปัญหาการรู้เท่าทันสื่อในละครโทรทัศน์ในยุคดิจิทัล 2) แนวทางการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อในละครโทรทัศน์ไทยในยุคดิจิทัล โดยได้ใช้แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อ ตลอดจนกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องวิเคราะห์ปรากฏการณ์ ซึ่งผลการศึกษาพบว่าปัญหาการรู้เท่าทันสื่อเกิดจากการนำเสนอละครโทรทัศน์ไทยในยุคดิจิทัลประเด็นเนื้อหาความรุนแรงและการละเมิดสิทธิเสรีภาพ อันนำไปสู่วิกฤติการรู้เท่าทันสื่อของประชาชน อีกทั้งแนวทางการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อยังมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาได้ เนื่องจากแนวทางการสร้างการรับรู้ด้านการรู้เท่าทันอย่างมีวิจารณญาณและการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความรู้ทางสังคม

คำสำคัญ: การรู้เท่าทันสื่อ, ละครโทรทัศน์, ยุคดิจิทัล

¹ อาจารย์ สาขาวิชานวัตกรรมการสื่อสาร การตลาดและแบรนด์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตขอนแก่น

² อาจารย์ สาขาวิชานวัตกรรมการสื่อสาร การตลาดและแบรนด์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตขอนแก่น

³ อาจารย์ สาขาวิชานวัตกรรมการสื่อสาร การตลาดและแบรนด์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตขอนแก่น

⁴ อาจารย์ สาขาวิชาดิจิทัลทีวีและสื่อออนไลน์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตขอนแก่น

⁵ อาจารย์ สาขาวิชาการออกแบบสื่อสารออนไลน์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตขอนแก่น

Abstract

Media literacy is a very important issue in today society. Because communication innovations are fast and can reach a wide and comprehensive audience, resulting in the digital media that plays a role and influence in creating social culture. The objectives of this academic article are to study 1) the problem of media literacy in television dramas in the digital age 2) guidelines for developing media literacy in Thai television dramas in the digital age. By using the concept of media literacy. as well as the conceptual framework and theories involved in analyzing the phenomenon. The results of the study found that media literacy problems arise from the presentation of Thai television dramas in the digital era, with issues of violent content and violations of rights and freedoms. which leads to a crisis in the media literacy of the people Moreover, guidelines for developing media literacy also help in solving problems. Because of the guidelines for creating awareness of critical literacy and participation in social knowledge exchange.

Keywords: Media Literacy, Television Drama, Digital Age

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันได้ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนและการพัฒนาทางสังคม เทคโนโลยีอย่างเติบโตกว้างขวาง โดยการเจริญเติบโตนี้ได้ขยายพื้นที่ครอบคลุมหลากหลายมิติทั้งในเชิง เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม รวมไปถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการสื่อสาร อาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารในยุคดิจิทัลนี้เสมือนเป็นกลไกในการขับเคลื่อนแห่งสังคมที่ทำให้สังคมดำเนินไปได้อย่างไม่หยุดยั้ง เนื่องจากการสื่อสารเป็นทั้งเครื่องมือและวิธีการในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งต่อบุคคล ต่อองค์กร และต่อสังคม ด้วยเหตุนี้เอง แนวทางจริยธรรมการสื่อสารจึงเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่นักวิชาชีพด้านการสื่อสารหรือแม้แต่ผู้คนที่ทั่วไปต้องพึงระลึก และตระหนักถึงหลักการทางจริยธรรมที่ควรปฏิบัติให้มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคของ “สื่อดิจิทัล”

ในการศึกษาบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งศึกษา 1) ปัญหาการรู้เท่าทันสื่อในละครโทรทัศน์ในยุคดิจิทัล โดยจะเน้นศึกษาแนวทางเชิงหลักการการรู้เท่าทันสื่อยุคดิจิทัลถือเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เกี่ยวข้องจำเป็นต้องใคร่ครวญอย่างมาก เพราะจะเป็นเครื่องมือในการพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้น ในแง่นี้การรู้เท่าทันสื่อซึ่งมุ่งศึกษาผลกระทบของสื่อมวลชนที่มีอิทธิพลต่อผู้รับสารทางใดทางหนึ่ง ในปัจจุบันเงื่อนไขของสังคมบริโศคนิยมภายใต้กระแสของความเปลี่ยนแปลงส่งผลให้สื่อมีส่วนในการกำหนดความคิด ทศนคติ นัยยะและการใช้ชีวิต

โดยการรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นสิ่งที่โดยการรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะช่วยให้บุคคลมีแนวทางในการป้องกันการตนไม่ให้เกิดเป็นผู้เสียหายในกระบวนการ สื่อสาร ทั้งนี้หลักการดังกล่าวมุ่งสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติสำหรับการรู้เท่าทันสื่อเพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมที่องงามทางปัญญา รวมไปถึงอาจทำให้เกิดความเรียบร้อยในการดำรงอยู่ร่วมกันของคนในสังคมบนพื้นฐานของการตระหนักในคุณค่าของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

ตลอดจนอาจพัฒนาไปถึงการสร้างจิตสำนึกของผู้รับสารให้สามารถใช้พื้นฐานความรู้ (knowledge Structure) ในการคิดพิจารณาและเชื่อมโยงความหมายในการเปิดรับสาร มีการคิดพิจารณาก่อน ตัดสินใจว่าสารนั้นมีความหมายอย่างไรอย่างหนึ่ง ตัวอย่างเช่นประเด็นความรุนแรง (Violence) มักถูกสื่อด้วยฉากที่มีเลือดปรากฏอยู่ในละคร แต่ในบางครั้งแม้ไม่มีเลือดให้เห็นก็ยังสามารถสื่อถึง ความรุนแรงได้ เช่น ภาพแม่ทุบตีลูกสาวหกล้ม หัวกระแทกแต่ไม่มีเลือดออกที่สื่อถึงความรุนแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจ ความผิดปกติในครอบครัว กับฉากอุบัติเหตุทางรถยนต์ซึ่งตัวละครบาดเจ็บ เลือดอาบนั้น คนที่ดูละครในฐานะผู้รับสารมีแนวโน้มมองว่า สถานการณ์หลังมีความรุนแรงมากกว่า เป็นต้น กรณีดังกล่าวเป็นสิ่งที่เรามักพบเห็นเป็นประจำจากการนำเสนอของสื่อ ซึ่งถ้าผู้รับสารไม่ได้พิจารณาไตร่ตรองแล้วก็จะมีการเชื่อมโยงความหมายของความรุนแรงที่ผิดเพี้ยนไปจากความจริง (ดวงแก้ว เขียรสวัสดิ์กิจ, 2563)

และ 2) แนวทางการพัฒนาความรู้เท่าทันสื่อในละครโทรทัศน์ไทยในยุคดิจิทัล เนื่องจากปัจจุบันสื่อมวลชนได้เป็นผู้ใช้สำคัญในช่องทางต่าง ๆ ของสื่อใหม่ในการสื่อสารต่อมวลชนจำนวนมากอันมีอิทธิพลและสามารถสร้างผลกระทบต่อสังคมได้อย่างมาก ซึ่งหากสื่อมวลชนยุคใหม่สามารถพัฒนาความคิดการรู้เท่าทันสื่อก็จะเป็นแนวทางสำหรับการต่อยอดในการเปลี่ยนแปลงสังคมในเชิงบวก ด้วยเหตุนี้สังคมจึงต้องมียุทธศาสตร์ทางสื่อมวลชนจึงจะสามารถยกระดับสังคมที่เปี่ยมด้วยความเท่าทันในการใช้สื่อในยุคดิจิทัลของผู้คนในสังคม

หากมาพิจารณาถึงสื่ออย่างละครโทรทัศน์ในยุคดิจิทัลจะพบว่าได้เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม ซึ่งมีความจำเป็นที่ต้องดำเนินตามแนวทางทั้งในเชิงหลักการและหลักปฏิบัติให้สอดคล้องกับวิถีทางจริยธรรมทางการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรฐานทางจริยธรรมของสื่อมวลชนที่ควรจะเป็น ทั้งนี้ผู้ศึกษาเห็นว่าปัญหาที่จะพบอย่างมากในการรับสารจากสื่อละครโทรทัศน์ในยุคดิจิทัล คือ การขาดการตระหนักรู้ตระหนักคิดถึงกรอบบทบาทและความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม โดยเฉพาะการพิจารณาเนื้อหาสาระ ซึ่งกลไกในการสร้างและพัฒนามาตรฐานการรู้เท่าทันสื่อถือเป็นแนวทางพื้นฐานในพัฒนามุมมองการไตร่ตรองถึงผลกระทบต่อผู้คนในวงกว้าง

ปัญหาการรู้เท่าทันสื่อในละครโทรทัศน์ยุคดิจิทัล

สื่อมวลชนในยุคปัจจุบันมุ่งเน้นในการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวบุคคลผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งก่อให้เกิดรูปแบบการสื่อสารเกิดขึ้นได้พร้อมกันในเวลาอันรวดเร็ว (Dijk, 2006) เช่นเดียวกับกับโทรทัศน์ในยุคดิจิทัล ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารไปสู่ผู้รับสารจำนวนมากในสังคม ในแง่นี้สื่อโทรทัศน์จึงมีบทบาทสำคัญเนื่องจากเป็นสื่อที่ใกล้ตัวสามารถให้ความบันเทิงได้ดีกว่าสื่อประเภทอื่น ๆ การมีวิธีการนำเสนอรายการต่าง ๆ ทางโทรทัศน์ที่น่าสนใจต้องสามารถสร้างความสนุกสนานและดึงดูดความสนใจ (อรนุช เลิศจรรยารักษ์, 2548)

เมื่อพิจารณาสื่อโทรทัศน์ในยุคดิจิทัลเองก็มีบทบาทอย่างสูงต่อสังคม ด้วยเหตุนี้เองสื่อจึงจำเป็นต้องมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ ซึ่งการพัฒนาความรู้คิดประเด็นการรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นส่วนเสริมสนับสนุนในการสร้างภูมิคุ้มกันในการบริโภคข่าวสารของผู้รับสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสื่อดิจิทัลที่ข้อมูลข่าวสารไหลเวียนอย่างรวดเร็วและรุนแรง ซึ่งหากสถาบันสื่อมวลชนในยุคนี้

ไม่สามารถกำกับควบคุมสิ่งต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับการรู้เท่าทันสื่อได้ก็อาจจะส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมใน 3 มิติ (Rogers, 1976) สำคัญ ได้แก่

มิติแรก คือ การเปลี่ยนแปลงในเรื่องความรู้ (Knowledge Change) กล่าวคือในปัจจุบันการสื่อสารผ่านยุคสื่อใหม่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ความเข้าใจ และความจำ (Cognitive Domain) ของผู้รับสาร อันเกี่ยวข้องกับ การถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ แก่บุคคลเพื่อให้เพื่อให้เกิดความรู้ ความจำ (Knowledge or Recall) เกิดความเข้าใจ (Understanding) และสามารถนำไปปฏิบัติใช้ (Application) รวมถึงการวิเคราะห์ (Analysis) หรือสังเคราะห์ (Synthesis) ตลอดจนสามารถประเมินค่า (Evaluation) ต่อเหตุการณ์ของข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ได้ เช่น การถ่ายทอดความรู้การพัฒนาศักยภาพของบุคลิกภาพและการวางตัวในทางสังคม หากสื่อในยุคดิจิทัลใช้ช่องทางการสื่อสารผ่านสื่อใหม่ย่อมมีผลต่อการสร้างความเข้าใจต่อสาธารณะในวงกว้าง ดังนั้นข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ จึงต้องถูกกลั่นกรองอย่างดีก่อนจะทำการสื่อสารออกไป

มิติที่สอง คือ การเปลี่ยนแปลงในเรื่องทัศนคติ (Attitude Change) เป็นลักษณะของการกระทำทางสื่อสารที่มีผลในการเปลี่ยนแปลงด้านความคิด ความรู้สึก (Affective Domain) ของบุคคล อันได้แก่ ลักษณะนิสัย คุณธรรม ค่านิยม ซึ่งเรามักจะเรียกสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ในความหมายรวมว่า ทัศนคติ (Attitude) โดยการเปลี่ยนแปลงนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ระดับ ได้แก่ การทำให้เกิดความยอมรับ (Receiving or Attending) เกิดการตอบสนอง (Responding) เกิดค่านิยม (Valuation) รวมไปถึงการเข้าถึงมโนคติ (Organization) และการนำไปปฏิบัติเป็นนิสัย (Characteristics) ตัวอย่างเช่นการเปลี่ยนแปลงความเชื่อของคนสมัยใหม่ในเรื่องของสิ่งลึกลับ ไสยศาสตร์ ชูตผีปีศาจ มาเป็นการสร้างทัศนคติในการเชื่อหลักของเหตุผลที่รองรับโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น หรืออาจเป็นเรื่องที่มีความสลับซับซ้อนและยุ่งยากมากขึ้นในการปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ถูกกระบวนการกล่อมเกลามาเป็นระยะเวลายาวนานอย่างประเด็นความเชื่อในอุดมการณ์ทางการเมือง การนับถือศาสนาต่าง ๆ ของผู้คน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สื่อในยุคเก่า และยุคดิจิทัลการล้วนมีบทบาทและอิทธิพลในการสร้างและปลูกฝังเกือบแทบทั้งสิ้น

และในมิติประการสุดท้าย คือ การเปลี่ยนแปลงในเรื่องพฤติกรรม (Performance Change) เป็นลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในด้านการปฏิบัติของบุคคลที่ผู้อื่นสามารถมองเห็นได้ ในแง่นี้จึงอาจเรียกได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านพฤติกรรม (Psychomotor Domain) ซึ่งมีหลายขั้นตอน ตั้งแต่การลอกเลียนแบบ (Imitation) การลงมือทำตาม (Manipulation) การกระทำได้อย่างถูกต้อง (Precision) และการกระทำอย่างต่อเนื่อง (Articulation) ตัวอย่างเช่น การใช้สื่อโทรทัศน์ผ่านละครหรือซีรีส์ทำการประชาสัมพันธ์โดยสื่อสารผ่านเหล่าดารานักแสดง นักร้อง และผู้มีชื่อเสียงในวงสังคมต่าง ๆ ผู้สาธารณะชน จะพบว่าแนวโน้มของคนยุคใหม่มีทิศทางในการเปิดรับและเลือกจะมีพฤติกรรมตามลักษณะข้อมูลข่าวสารค่อนข้างมาก เนื่องจากวัฒนธรรม ค่านิยมของคนไทยจำนวนมากมีความชื่นชอบผู้มีชื่อเสียงเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

ในอีกแง่หนึ่งจากการศึกษาองค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของ ชัชชญา เรืองยศ และแอนนา จุมพลเสถียร (2565) การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ ประกอบไปด้วย 1) การเข้าถึงและทำความเข้าใจความหมายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการอ่านข้อมูลจากสื่อที่ได้รับ พร้อมทั้งวิเคราะห์ด้วยความละเอียดถี่ถ้วน 2) การวิเคราะห์เพื่อแยกแยะเนื้อหาว่าจะเกิดผลเสียกับสังคมและตนเองอย่างไรบ้าง 3) การประเมินคุณค่าของสื่อ

คือการตรวจสอบวิเคราะห์เนื้อหาสื่อที่ผู้ใช้งานต้องประเมินได้ว่าสื่อนั้นมีประโยชน์ต่อผู้รับสารหรือไม่ รวมถึงการพิจารณาเรื่องจรรยาบรรณต่าง ๆ 4) การผลิตและสร้างสรรค์สื่อเรียนรู้เกี่ยวกับสื่อพัฒนาการสร้างสรรค์ในรูปแบบที่ตนเองทำขึ้นมาอย่างสร้างสรรค์ เช่น คำพูดที่เหมาะสมในการแสดงความคิดเห็น สอดคล้องกับ ฉัตรเมืองเผ่ามานะเจริญ และคณะ (2561) ที่ได้ศึกษาองค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ ครอบคลุมทั้ง 8 ประเด็น ได้แก่ 1) การตระหนักถึงผลกระทบในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ 2) การตรวจสอบความถูกต้องของสื่อสังคมออนไลน์ 3) การแยกแยะข้อมูลในสื่อสังคมออนไลน์ 4) การวิเคราะห์เทคนิคการสื่อสารของสื่อสังคมออนไลน์ 5) การรวบรวมข้อมูลเพื่อสร้างผลงานในสื่อสังคมออนไลน์ 6) การรู้ความหมายที่ใช้ในสื่อสังคมออนไลน์ 7) การประเมินคุณค่าที่ได้รับจากสื่อสังคมออนไลน์ 8) การคัดเลือกข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ และ 9) การสร้างสรรค์ผลงานผ่านสื่อสังคมออนไลน์ จะพบว่าการพิจารณาองค์ประกอบมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการรับรู้อย่างมีวิจารณญาณของประชาชน

จะพบว่า โทททัศน์ในปัจจุบันยังเป็นสื่อที่คนยังนิยมเป็นจำนวนมาก เพราะสามารถตอบสนอง การรับรู้ของมนุษย์ในด้านอารมณ์ความรู้สึกได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการนำเสนอด้วยภาพเคลื่อนไหว ที่มีการถ่ายทอดเรื่องราวผ่านการแสดงออกโดยผู้แสดงทำให้กระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกของผู้รับชมให้มีอารมณ์ร่วมและคล้อยตามได้ง่าย นอกจากนี้ละครโทรทัศน์ยังแฝงไปด้วยเนื้อหาที่ผลิตอุตสาหกรรมและวัฒนธรรมของคนในสังคมที่มีทั้งเสริมสร้างคุณธรรมรวมถึงการใช้ความรุนแรงผ่านการแสดงออกของตัวละครหญิงชาย ละครโทรทัศน์จึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อความรู้สึก ทศนคติและพฤติกรรมของ ผู้ชมและยังมีอิทธิพลในการครอบงำเชิงคิดและเข้าถึงผู้รับชมได้หลากหลายอย่างช่วงวัย

ด้วยเหตุนี้ การรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นมุมมองจากการที่บุคคลเปิดรับสื่อและตีความหมายของเนื้อหาสื่อตามที่ได้เปิดรับด้วยความตระหนักถึงผลกระทบของสื่อและมีสติในการเปิดรับโดยวัตถุประสงค์ของการรู้เท่าทันสื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรู้เท่าทันสื่อในยุคสังคมออนไลน์ มีความสำคัญอย่างมากในการที่จะก้าวเข้าสู่สังคมยุคดิจิทัล การพิจารณาแหล่งข้อมูลที่มีมาตรฐานและเหมาะสมในสื่อสังคมออนไลน์ การวิเคราะห์ข้อมูลว่าจริงหรือเท็จอย่างไร และการรู้จักประโยชน์และโทษที่มาจากสื่อสังคมออนไลน์จะทำให้เป็นผลดีและแสดงให้เห็นถึงการรู้เท่าทันในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในยุคก้าวล้ำทางเทคโนโลยีรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อย่างมีสติและปัญญา ในการเลือกรับข่าวสาร ไตร่ตรองและใช้ข้อมูลเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์จะส่งผลให้ผู้รู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์มีทางเลือกมากขึ้นในการบริโภคและการใช้ชีวิตประจำวัน จะพบว่า ละครโทรทัศน์ในยุคดิจิทัลก็อาศัยช่องทางสื่อออนไลน์ในการเผยแพร่เนื้อหาสาร ดังนั้นการสร้างการรับรู้แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อจะเป็นการเพิ่มพลังให้แก่ตนเองในการควบคุมความเชื่อและพฤติกรรมส่วนตัวได้ ทั้งนี้ก็เพื่อย้อนกลับไปยังจุดมุ่งหมายที่ว่าหากเรารู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ เราเองในฐานะผู้รับสารจะไม่ตกเป็นเหยื่อของผู้ที่ใช้สื่อเพื่อหวังผลประโยชน์ แต่เราจะกลายเป็นผู้ที่สามารถใช้สื่อเพื่อให้ประโยชน์สูงสุดแก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม (นักรบ นาคสุวรรณ, 2564)

โดยในหลายครั้งที่ละครโทรทัศน์ไทยในยุคดิจิทัลจะปรากฏภาพความรุนแรงและการใช้การสื่อสารที่ขัดต่อแนวทางจริยธรรมทางการสื่อสาร ซึ่งจากการใช้ความรุนแรงและการสร้างวัฒนธรรมการละเมิดสิทธิเสรีภาพจากสื่อโทรทัศน์ผ่านละครในยุคดิจิทัลส่งผลทำให้เกิดค่านิยมในสังคมที่ผู้คนมองเรื่องการปกติ ด้วยเหตุนี้การรู้

เท่าที่เห็นสื่อจึงเป็นสิ่งที่สามารถควบคุมพฤติกรรมกรรมการรับสารที่มีความสุขุมเสี่ยงและมีความอันตรายในทางความคิด อีกทั้งยังต้องพัฒนาแนวทางการมีวิจารณญาณของผู้รับสารก็จะเป็นการแก้ไขปัญหาที่ดีอีกทางหนึ่งด้วย โดยผู้รับสารอาจต้องสร้างภูมิคุ้มกันผ่านความฉลาดได้การเข้าถึงสื่อผ่าน 8 ทักษะ ดังนี้ (Pantuwoiakul & Nuasri, 2019)

1. ทักษะในการรักษาอัตลักษณ์ที่ดีของตนเอง (Digital Citizen Identity) เป็นความสามารถในการสร้างและจัดการอัตลักษณ์ความเป็นพลเมืองดิจิทัลที่ดีทั้งในโลกออนไลน์และโลกแห่งความจริง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม ซึ่งผู้รับสารต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาลักษณะนิสัยด้านบวก ทั้งด้านความคิด ความรู้สึก และการกระทำในการใช้สื่อและเทคโนโลยีดิจิทัล

2. ทักษะในการบริหารจัดการเวลาในโลกดิจิทัล (Screen Time Management) ความสามารถบริหารเวลาและควบคุมตนเองในโลกออนไลน์กับในชีวิตจริงได้อย่างสมดุล ผู้รับสารอาจแบ่งเวลาในการชมละครและเข้าใจการใช้ชีวิตอย่างถูกต้องตามระเบียบมาตรฐานสังคม

3. ทักษะการรับมือการกลั่นแกล้งบนโลกไซเบอร์ (Cyberbullying Management) ผู้รับสารต้องมีความสามารถรับมือการแพร่กระจายข้อมูลที่เป็นผลจากค่านิยมที่ได้จากละครในยุคดิจิทัล ซึ่งอาจมีผลกระทบทั้งในเชิงบวกและลบได้

4. ทักษะการรักษาความปลอดภัยของตนเองบนโลกไซเบอร์ (Cyber Security Management) ควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับการตั้งค่าระบบความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัยของข้อมูลเพื่อคัดกรองคุณภาพของสื่อให้ผู้รับสารอย่างมีประสิทธิภาพ

5. ทักษะในการจัดการความเป็นส่วนตัว (Privacy Management) รักษาความเป็นส่วนตัวในโลกออนไลน์ถือเป็นสิ่งสำคัญในการแพร่กระจายข้อมูลต่าง ๆ ต้องรักษาเป็นความลับ เนื่องจากมีหลายครั้งที่คลิปวิดีโออาจหลุดออกมาได้ ซึ่งก็อาจส่งผลเสียหาย

6. ทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์แยกแยะข้อมูลที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง วิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ โดยใช้วิจารณญาณและการตรวจสอบที่ถูกต้อง โดยถือเป็นทักษะที่มีความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากหากเราการคิดอย่างมีการไตร่ตรองก็จะทำให้ปัญหาจากการรู้เท่าทันสื่อในละครโทรทัศน์ไทยในยุคดิจิทัลเบาบางลงได้ ทั้งนี้เพราะผู้รับสารสามารถแยกแยะประเด็นและรับรู้ต่อวัตถุประสงค์ทางการสื่อสารเป็นอย่างดีนั่นเอง

7. ทักษะในการบริหารจัดการข้อมูลร่องรอยทางดิจิทัล (Digital Footprint) เป็นความสามารถในการคิดเข้าใจความเป็นไปในโลกดิจิทัลว่าจะทิ้งร่องรอยและประวัติไว้เสมอ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตในอนาคต

8. ทักษะการใช้เทคโนโลยีอย่างมีความเห็นอกเห็นใจและสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น (Digital Empathy) การมีความเห็นอกเห็นใจและมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในโลกออนไลน์ หากมีทักษะนี้ก็จะลดความขัดแย้งและความรุนแรงได้ทั้งในทางโลกจริงและโลกออนไลน์

จะเห็นว่าแนวทางปฏิบัติหากมุ่งยึดถือการสร้างกระบวนการวิเคราะห์และพัฒนาทักษะในด้านการคิดพิจารณาในประเด็นที่ส่งเสริมคุณค่าของการรู้เท่าทันสื่อในของละครโทรทัศน์ไทยยุคดิจิทัลต่อผู้รับสารก็จะเป็นวิธีการเพิ่มทักษะการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด

จากประเด็นที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าปัญหาสำคัญสำหรับการรู้เท่าทันสื่อในละครโทรทัศน์ไทยเป็นผลมาจากการขาดองค์ความรู้ ตลอดจนทักษะในการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาการรู้เท่าทันสื่อ อีกทั้งความเปลี่ยนแปลงของสื่อดิจิทัลที่รวดเร็วและมีเนื้อหาตามใจผู้รับสารทำให้การนำเสนอข่าวการไตร่ตรองจนสร้างผลกระทบต่อสังคมอย่างมีพลัง ดังนั้นการแสวงหาแนวทางการพัฒนาองค์ความรู้ในด้านการรู้เท่าทันสื่อในละครโทรทัศน์ไทยจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการแก้ไขวิกฤติที่เกิดขึ้น

แนวทางการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อในละครโทรทัศน์ไทยในยุคดิจิทัล

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของละครโทรทัศน์ในยุคดิจิทัลก็ควรยึดถือแนวทางการรู้เท่าทันสื่อเพื่อการสร้างความเข้าใจสู่สาธารณะให้เข้าใจมากยิ่งขึ้น โดยสอดคล้องกับแนวทางการศึกษาวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ในเรื่องแนวทางการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อในละครโทรทัศน์ไทยในยุคดิจิทัล จะพบว่าทักษะการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์ตามแนวทางขององค์กร Common Sense ประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ได้เสนอว่าจะต้องเรียนรู้ทักษะที่สำคัญสำหรับการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์ 8 ด้าน คือ 1) การใช้อินเทอร์เน็ตอย่างปลอดภัย (Internet Safety) 2) การปกป้องความเป็นส่วนตัวและข้อมูล (Privacy & Security) 3) การรักษาความสัมพันธ์และการสื่อสาร (Relationship & Communication) 4) การป้องกันและแก้ไขปัญหาการถูกกลั่นแกล้งทางออนไลน์ (Cyber-Bullying) 5) การปกป้องข้อมูลและชื่อเสียงทางออนไลน์ (Digital Footprint & Reputation) 6) การสร้างอัตลักษณ์ส่วนตัวในโลกออนไลน์ (Self-Image & Identity) 7) ความรู้เท่าทันข้อมูลออนไลน์ (Information Literacy) และ 8) การใช้ข้อมูลออนไลน์อย่างสร้างสรรค์และไม่ละเมิดลิขสิทธิ์ของผู้อื่น (Creative Credit & Copyright) อีกทั้งยังมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง 9 ประเด็น ซึ่งประกอบด้วย 1) การตระหนักถึงผลกระทบในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ 2) การตรวจสอบความถูกต้องของสื่อสังคมออนไลน์ 3) การแยกแยะข้อมูลในสื่อสังคมออนไลน์ 4) การวิเคราะห์เทคนิคการสื่อสารของสื่อสังคมออนไลน์ 5) การรวบรวมข้อมูลเพื่อสร้างผลงานในสื่อสังคมออนไลน์ 6) การรู้ความหมายที่ใช้ในสื่อสังคมออนไลน์ 7) การประเมินคุณค่าที่ได้รับจากสื่อสังคมออนไลน์ 8) การคัดเลือกข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์และ 9) การสร้างสรรค์ผลงานผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของลีฟรูว์ และ ลีฟวิงส์ตัน (Lievrouw, L.A. and Livingstone, S., 2004) และ ฮ็อบบส์ (Hobbs, 1998) ที่กล่าวว่า การรู้เท่าทันสื่อเป็นทักษะเกี่ยวกับการแสวงหาจัดการและการเรียกใช้ข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ ความสามารถในการจัดประเภทและแนวคิดของงาน ความสามารถในการลงความเห็นเกี่ยวกับเหตุและผล การพิจารณากลยุทธ์และเทคนิคที่ใช้ในการสร้างงาน ตลอดจนสามารถบอกวัตถุประสงค์ ความสามารถเข้าใจผู้ที่เรากำลังสื่อสารด้วย ความสามารถในการใช้สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนทักษะในการจับความสนใจผู้รับสาร รวมทั้งทักษะในการผลิตสื่อที่มีประสิทธิภาพ (สมิทินันท์ ไทยรุ่งโรจน์, 2565)

กรณีศึกษาผ่านงานวิจัยเรื่องอำนาจชายเป็นใหญ่ความรุนแรงในละครหลังข่าว โดย วิสาขา เทียมลม (วิสาขา เทียมลม, 2565) พบว่าละครหลังข่าวจำนวน 4 เรื่องคือ กลิ่นกาสะลอง ไข่มุกที่ปลิดปลิว เมียน้อย และ สองนรี หรือแม้แต่ละครชุด Club Friday the Series ที่สะท้อนประสบการณ์จากผู้เล่าและนำเสนอผ่านการแสดงในโทรทัศน์ ต่างก็ปรากฏพบความรุนแรงทางตรงผ่านการทำร้ายร่างกาย ตบ ตี ต่อย กักขัง ด่าทอ

ข่มขืน และฆ่าให้เสียชีวิต โดยมีเชื่อว่าละครที่มีเนื้อหาการทำร้ายร่างกายและจิตใจจะเป็นสิ่งดึงดูดให้ละครมีเนื้อหาที่น่าติดตาม

ในแง่ที่ทุกคนจึงควรมีองค์ความรู้และมีการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ดังกล่าวก่อนมีปฏิสัมพันธ์หรือส่งต่อให้บุคคลอื่น เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบตามมา เพราะหากส่งต่อข้อมูลเนื้อหาละครที่รุนแรงออกไป นอกจากสะท้อนให้เห็นถึงการขาดความตระหนักต่อตนเองและบุคคลอื่นแล้ว ยังส่งผลในแง่ของการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลอีกด้วย หากไม่มีการพิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสารที่ได้รับมาก็จะทำให้ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์เกิดความเข้าใจผิด จนนำไปสู่การกระทำผิดจนส่งผลทั้งต่อตนเองและสังคมได้ (สิรินทร พิบูลภาณุวัฒน์, และคณะ, 2563)

ดังนั้น องค์ประกอบจากการศึกษาจึงมีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการวางแผนทางการรู้เท่าทันสื่อละครโทรทัศน์ไทยในยุคดิจิทัลเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้ผู้รับสารรับสื่ออย่างปลอดภัย ด้วยเหตุนี้ละครในโทรทัศน์ในยุคดิจิทัลจึงมีจำเป็นอย่างยิ่งเมื่อมีการนำเสนอการสื่อสารต้องยึดมั่นและตระหนักต่อกรอบแนวทางในหลักการรู้เท่าทันสื่อเป็นพื้นฐานสำคัญ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นหลักการนี้สำคัญต่อการพัฒนาให้สื่อละครโทรทัศน์ในยุคดิจิทัลสามารถเผยแพร่เนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์มากกว่าเป็นภัยต่อสังคมส่วนรวม

บทสรุป

จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ พบว่า 1) ปัญหาสำหรับสื่อละครโทรทัศน์ไทยในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องมีความรับผิดชอบต่อผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการสื่อสาร ทั้งต่อสื่อเองต่อประชาชนในฐานะผู้รับสาร และต่อสังคมเนื่องจากละครโทรทัศน์ในยุคดิจิทัลเป็นพื้นที่สาธารณะที่สามารถเข้าถึงผู้คนได้อย่างกว้างขวางไม่จำกัดพื้นที่เฉพาะประเทศไทย ซึ่งการสื่อสารของละครโทรทัศน์ หากมีเนื้อหาความขัดแย้งและความรุนแรงหรือสุมเสียดต่อภัยสังคม ซึ่งผลต่อการขาดการไตร่ตรองในเนื้อหาสาระ ซึ่งกระทบต่อปัญหาการรู้เท่าทันสื่อของผู้คน โดยอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงทัศนคติ ความเชื่อและการกระทำได้ ดังนั้นสื่อละครโทรทัศน์ในยุคดิจิทัลเองก็จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใคร่ครวญในการผลิตสารก่อนนำเสนอการสื่อสารต่อสาธารณะ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อสาธารณชนในภายภาคหน้า และข้อ 2) พิจารณาแนวทางการรู้เท่าทันสื่อยุคดิจิทัลยังเป็นสะท้อนภาพให้เห็นว่าผู้สื่อสารสื่อละครโทรทัศน์ในยุคดิจิทัล รวมไปถึงจนถึงผู้รับสารในฐานะผู้บริโภค ควรคำนึงและตระหนักในเรื่องการสื่อสารที่สอดคล้องกับหลักการรู้เท่าทันสื่อเป็นสำคัญ

บรรณานุกรม

- ฉัตรเมือง เป่ามานะเจริญ, จตุพล ยงศรี และจักรกฤษณ์ โปณะทอง. (2561). การวิเคราะห์องค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของนิสิตนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษาในกำกับของรัฐในเขตกรุงเทพมหานคร. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม*, 6(2), 8-21.
- ซัชชญา เรืองยศ และแอนนา จุมพลเสถียร. (2565). การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของผู้สูงวัย. *Media and Communication Inquiry*, 4(1), 144-169.
- ดวงแก้ว เขียรสวัสดิ์กิจ. (2563). *ความรู้เท่าทันสื่อประเภทข่าวการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของคนในเมืองใหญ่: ความสัมพันธ์ของปัจจัยด้านความรู้คิด* [รายงานการวิจัย]. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นักรบ นาคสุวรรณ. (2564). การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของนักศึกษาไทยในยุคดิจิทัล. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*, 15(1), 499-502.
- วิสาขา เทียมลม. (2565). *อำนาจชายเป็นใหญ่ : ความรุนแรงในละครหลังข่าว*. *วารสารรามคำแหง ฉบับรัฐประศาสนศาสตร์*, 5(3), 1-48.
- สมิทินันท์ ไทยรุ่งโรจน์. (2565). การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัล. *Journal of Buddhist Education and Research*, 8(3), 155-165.
- สิรินทร พิบูลภานุวัฒน์, นันทิยา ดวงกุ่มเมศ และขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์. (2563). สูงวัยไม่เสพสื่ออย่างสุ่มเสี่ยง : การสร้างนักรู้สื่อสารสุขภาวะสูงวัยที่รู้เท่าทันสื่อ. *Journal of Business, Economics and Communications*, 15(3), 174 – 191.
- อรนุช เลิศจรรยารักษ์. (2548). *หลักการเขียนบทโทรทัศน์* (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Dijk. (2006). *The Network Society: Social Aspects of New Media*. Sage Publications London.
- Hobbs, R. (1998). The seven great debates in the media literacy movement. *Journal of Communication*, 48(1), 16-32.
- Lievrouw, L.A. and Livingstone, S. (2004). *The Handbook of New Media*. Sage, London.
- Pantuwoiakul, K. and Nuasri, M. (2019). Young children as digital citizens: Opportunity or risk. *Journal of Education Studies*, 47(2), 1-23.
- Roger, E.M. (1976). Communication and Development: The Passing of a Dominant Paradigm, *Communication Research*, 3(2), 213-40.